

Suomalais-ugrilaisuuden aate ja tiede: Suomalais-Ugrilainen Seura 1883–2008

■ Timo Salminen

Marraskuussa 1883 perustettiin ”Suomalais-Ugrilainen Seura kieli-, muinais- ja kansa-tiedettä sekä muinaishistoriaa varten”. Vaikka seura sääntöjensä mukaan oli pelkästään tieteellinen, suomalais-ugrilaisuus oli seuran perustajille ja johtomiehille myös aate, osa suomalaisen kansallisuuden rakennustyötä. Se vei seuran ajoittain tasapainoilemaan tieteellisen tehtävän ja heimotunteen rajamailla.

Venäjä-yhteyksien katkettua 1910-luvun lopussa seura ajautui kriisiin, josta sen nosti vuonna 1930 käynnistetty ainestenjulkaisuohjelma. Vain vähitellen hiipuva pyrkimys päästä jatkamaan aineistonkeruuta idässä leimasi seuran vaiheita 1980-luvulle asti. Kansainvälisen fennougristisen kentän laajentuessa seuran asema yhtenä alansa huomattavimpana keskuksena ja julkaisijana kuitenkin vain korostui.

Häviäviä sukukansoja tutkimaan

Suomalais-Ugrilaisen Seuran (SUS) syntyä edeltänyt kehityskulku oli monivaiheinen. Aloitteen teki professori Otto Donner, joka oli jo 1870-luvun alussa yrittänyt saada perustetuksi kansainvälistä suomalais-ugrilaista julkaisua. Se oli silloin vielä kaatunut alan tutkijoiden vähäisyyteen. Donner oli omaksunut maltillisen fennomaanisen ideologian mutta yhtä oleellisesti hänen ajattelutapaansa kuului kansainvälisyyden korostaminen. Siksi kansainvälinen tieteellinen yhteistyö muodosti hänen suomalais-ugrilai-
stenkin aloitteidensa ytimen. Sittenkin 1880-luvun alussa etenkin Donner ja professori J. R. Aspelin olivat esittäneet useita erilaisia suunnitelmia joko tieteellisen tai heimoaatteellisen seuran perustamiseksi tai fennougristisen toiminnan organisoimiseksi muuten. Heimoaat-

teellisella seuralla ei Aleksanteri II:n murhan jälkeisessä ilmapiirissä kuitenkaan ollut elintilaa. Keväällä 1882 perustettiin kyllä Suomen Heimokansojen Seura, mutta se sammui alkuunsa.

Lopulta sattuma ja poliittiset olot siis sanelivat, mikä esitetystä, keskenään erilaisista aloitteista loppujen lopuksi johti pysyvän seuran syntyyn. Syntyi SUS, jonka säännöissä heimotyöstä ei ollut mainintaa.

Keskieurooppalaisista esikuvista omaksutun kulttuurinationalismin mukaisesti tavoitteena oli kuitenkin erityisen suomalaisen identiteetin luominen. Muiden eurooppalaisten kansallisten liikkeiden tavoin fennomaaninen liike vetosi historiaan. Samaan aikaan yhteiskunnan modernisaatio loi edellytykset omien tieteellisten seurojen ja muun infrastruktuurin synnylle, ja kehittyvä koululaitos levitti tutkimuksen luomaa uutta menneisyys- ja kulttuurikuvaa.

Kielitieteen, kansatieteen ja arkeologian menetelmät muodostivat identiteetinluomisen tieteellisen työkaluston. Kieli- ja kulttuuritieteiden kehitys alkoi tuolloin antaa mahdollisuudet yksityiskohtaisten historiallisten ja vertailevien kysymysten esittämiseksi. Tieteellisin metodein koettiin etsittävän todella olemassa ollutta identiteettiä.

Sukukansojen kielissä ja kulttuureissa nähtiin suomen suvun yhteisen menneisyyden arkitto. Länsieurooppalaisen kulttuurin omaksuneet suomalaiset pitivät itäisiä sukukansoja häviöön tuomittuina ja itseään niiden kulttuurin perillisinä. Siksi SUS:kin otti alusta alkaen tehtäväkseen tallettaa mahdollisimman laajat kokoelmat kaikkia suomalais-ugrilaisia kieliä ja kansanperinnettä. Ensimmäisinä stipendiaatteina lähetettiin Kaarle Jaakkola Ruotsin Lappiin vuonna 1884 ja Wolmari Porkka marilaisten luo vuon-

na 1885. Heitä seurasivat muun muassa Heikki Paasonen mordvalaisten parissa ja Yrjö Wichmann udmurttien ja komien luona.

Vaikka SUS korosti toimintansa tieteellistä luonnetta ja yritti pysyä loitolla poliittisesta toiminnasta, Venäjän viranomaiset epäilivät seura alusta alkaen kansallisesta kiihotustyöstä sukukansojen parissa. Loppujen lopuksi SUS:n toiminta muodostikin yhden esikuvan Venäjän suomalais-ugrilaisten kansojen nousevalle nationalismille. Myös seuran piirissä tasapainoiltiin tieteellisen tehtävän ja heimotunteen välillä sekä muun muassa esitettiin 1900-luvun alussa ajatuksia sukukansojen jäsenten ottamisesta Suomeen koulutettaviksi.

Alkuvuosinaan seura oli aktiivinen myös arkeologisessa tutkimuksessa ja tuki Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vuosina 1887–89 Siperiaan lähettämiä retkikuntia. Niiden tarkoituksena oli kerätä eteläsiperialaisia piirtokirjoituksia, joita ei siihen mennessä ollut pystytty tulkitsemaan, ja tehdä kaivauksia niihin liittyneissä haudoissa. J. R. Aspelin piti kirjoituksia suomalaisten pronsikautisten esi-isien tekeminä. Sittemmin piirtokirjoitustutkimuksen johto siirtyi kokonaan SUS:n käsiin. Tanskalainen Vilhelm Thomsen osoitti vuonna 1893 kirjoitukset 600–700-luvulta periytyviksi ja turkkilaisiksi. Se pakotti suomalaiset miettimään koko altailaisen alkukotiteoriansa uudelleen, mutta SUS:n sisällä Thomsenin havainto merkitsi laaja-alaisen kansainvälisesti suuntautuneen uralilais-altailaisen linjan voittoa suppeammasta suomalais-ugrilaisuudesta.

Otto Donner hahmottelikin 1870–1900-luvuilla SUS:lle tehtävänkuvan, joka ylitti sekä kansallisuus- että tieteenalarajat. Seuran oli ulottettava aktiivisuutensa jopa uralilais-altailaisen piirin ulkopuolelle ryhtymällä tutkimaan esimerkiksi kiinan kieltä. Sitä Donner perusteli Kiinan tulevaisuudessa nousevalla poliittisella ja kulttuurisella merkityksellä. Hänen laaja-alainen näkemyksensä seuran tehtävänkuvasta oli myös venäjänpoliittisesti perusteltu suomalais-ugrilaisen tutkimuksen herättäessä viranomaisissa yhä enemmän epäluuloja heimopoliittisesta kiihotustyöstä. Kiinassa seuran toiminnan saattoi katsoa olevan sopusoinnussa Venäjän ulkopo-

liittistenkin pyrkimysten kanssa.

Vuosisadanvaihteen jälkeen SUS:n oli noudatettava yhä kasvavaa varovaisuutta, jotta se olisi yleensä voinut toimia Venäjällä. Vuosien 1905–06 vallankumousliikehdintä aiheutti sen, että kaikkia maaseudulla liikkuneita vieraita valvottiin entistä tarkemmin eikä väestö uskaltanut enää olla vapaasti tekemisissä heidän kanssaan. SUS:n antamat suosituskirjeet menettivät merkitystään, ja seuran oli ryhdyttävä hankkimaan stipendiaateilleen suosituksia Venäjän tiedeakatemialta Pietarista. Edes ne eivät aina auttaneet, varsinkaan Suomen rajan läheisyydessä.

Otto Donnerin mielestä oli sitä parempi, ”mitä vähemmän työmme rajoittuu meitä lähimpinä oleviin tehtäviin”, mutta häntä seurannut sukupolvi näki suomalaisten ja seuran veloitteet toisin. Donnerin kuoltua vuonna 1909 seuran esimieheksi valitun E. N. Setälän mielestä oli keskityttävä pääasiassa niihin kieliin ja kulttuureihin, joita pidettiin selvästi suomalais-ugrilaisina. Sen reviiirin omistuksesta oli pidettävä huoli. Kuvaa suomalaisuudesta pidettiin pääpiirteissään valmiina, rajanveto muihin oli tehty. Siksi piti syventyä siihen, mitä pidettiin omana. Tähän suuntaan ohjasi myös Venäjän yhdenmukaistamispolitiikan, ts. venäläistämisen, paine. Uudenlaisista ohjelmajulistuksista huolimatta SUS:n toiminta ei käytännössä juuri muuttunut ennen maailmansodan syttymistä.

Vuoteen 1914 mennessä SUS:n stipendiaatit ehtivät koota tutkimusmateriaalia jokseenkin kaikista suomalais-ugrilaisista kielistä ja kulttuureista sekä joukosta muita, mongolia ja kiinaa myöten. Pisimmät tutkimusmatkat kestivät useita vuosia, kuten K. F. Karjalaisen työ hantien luona, Artturi Kanniston aineistonkeruu mansien parissa ja Kai Donnerin samojediretki. Seura vakiinnutti asemansa kansainvälisenä tieteellisenä toimijana ja julkaisufoorumina. Samalla se alkoi keskittyä pääasiassa kielitieteeseen ja jätti varsinkin arkeologian, mutta suureksi osaksi kansatieteenkin, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen huoleksi.

Venäjän vallankumoukset muuttivat SUS:n toimintaympäristön perusteellisesti. Silloin tuli ilmi myös se aatteellis-poliittinen merkitys, joka

seuralla oli Venäjän suomalais-ugrilaisille kansoille ollut mutta jonka seuran johto oli ainakin julkisesti halunnut kiistää. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen SUS:aan nimittäin otti yhteyttä Volgan seudun pienten kansojen liitto toivoen tukea pyrkimyksilleen. SUS ilmaisi myötätuntonsa, mutta seurassa vallitsi hämmennys uuden tilanteen edessä.

Heimoseura

Suomen itsenäistyminen vahvisti kokemusta suomalaisten erityisestä tehtävästä ihmiskunnassa. Sitä piti toteuttaa ja samalla rakentaa uuden valtion ideologista perustaa. Suomalais-ugrilaiselle tutkimukselle valtio asetti entistä enemmän tehtäviä konkreettisen ja rajatun Suomen olemassaolon perustelemisessa. Ajoittain, kuten esimerkiksi Aunuksen-retken aikana vuonna 1919, tämän Suomen toivottiin kuitenkin olevan entistä laajempi. SUS ei ryhtynyt avoimesti ajamaan poliittisia tavoitteita, mutta useimmat sen piirissä toimineet tutkijat antoivat niille hyväksyntänsä. Seura halusi edelleen pysyä kansainvälisenä tieteellisenä yhteisönä ja etenkin päästä jatkamaan keruutyötä Venäjällä. Näihin tavoitteisiin ei avoin poliittisten ohjelmien ajaminen sopinut.

Siitä huolimatta SUS lähti mukaan useisiin heimoaatteesta nousseisiin hankkeisiin. Se valitsi edustajansa sukukansojen uskonnollista valistustyötä suunnitelleeseen Väinölän valiokuntaan ja Karjalan ulkomaisen valtuuskunnan julkaisu-toimikuntaan sekä seurasi läheltä suomalais-ugrilaisien kulttuurikongressien järjestelyjä. Etenkin E. N. Setälä mutta myös esimerkiksi Artturi Kannisto olivat keskeisiä linkkejä seuran ja heimohankkeiden välillä. Seuran suhde heimoaatteelliseen toimintaan kokonaisuudessaan oli häilyvä.

Venäjän-yhteyksien sulkeutuminen vei SUS:n kriisiin, jota pahensi se, että maailmansodan aikainen inflaatio oli syönyt seuran varat. Koko maailmansotien välisen ajan SUS yritti löytää keinoa päästä jatkamaan keruutyötä idässä mutta valtiollis-poliittiset olosuhteet eivät sitä

suosineet. Lopulta Paavo Ravila pääsi matkustamaan mordvalaisten luo vuonna 1929 sekä Lauri Kettunen, Lauri Posti ja Paavo Siro vepsäläisten pariin vuonna 1934. Lisäksi E. A. Tunkelo pääsi yliopiston rahoituksella Venäjän-Karjalaan vuonna 1932. Pääasiassa SUS:n tutkimusmatkailu suuntautui Viroon, Latviaan ja Lappiin.

SUS löysi itsensä uudelleen 1930-luvun alussa saatuaan valtion rahoituksen vanhojen aineistojensa julkaisutyöhön. Seura arvioi silloin, että sen arkistoihin kertynyt aineisto voitaisiin riittävän rahoituksen turvin saada julkaistuksi kymmenessä vuodessa. Jo kolmikymmenluvun alun talouspula toi ensimmäisen takaiskun, ja lopulta julkaisutyö vei kaikkiaan noin 80 vuotta. Sodan syttyessä vuonna 1939 SUS saattoi valtionapujen ansiosta kuitenkin pitää itseään vakavaraisena seurana.

Sota keskeytti SUS:n toiminnan syksyllä 1939, mutta se käynnistyi rauhan tultua taas melko nopeasti. Suomen armeija edetessä vuonna 1941 yli vanhan rajan SUS humaltui sotavankileirit kansoittaneista suomalais-ugrilaisten kielten puhujista. Seuran aloitteesta perustettiin toimikunta suunnittelemaan sotavankien tieteellistä tutkimista. Siihen se myös keskitti omat voimansa. Itä-Karjalassa seura sen sijaan teki vain vähän keruutyötä. SUS ei lähtenyt nytäkään suoranaisesti ajamaan poliittisia tavoitteita, mutta se asetti asiantuntemuksensa Suur-Suomen luomisen käyttöön, muun muassa esittämällä Itä-Karjalan paikannimien kodifointia. Suomen poliittista linjaa SUS osoitti tukevansa valitsemalla vuosina 1940–42 ulkojäsenikseen useita saksalaisia ja italialaisia tutkijoita, joista kukaan ei ollut fennougristi. Seuran varsinaista omaa intressipiiriä edusti vain turkologi Annemarie von Gabain, josta tuli samalla seuran ensimmäinen naispuolinen ulkojäsen.

Joko päästään uudelleen itään?

Sota ei tuonut suurta Suomea. Sen sijaan rauha sekä vuonna 1948 solmittu Suomen ja Neuvostoliiton välinen ystävyys-, yhteistyö- ja avunantopimus antoivat uutta toivoa itäisten tut-

kimusteiden avautumisesta. Toivo osoittautui pian turhaksi; Baltiakin oli nyt suljettu. Kansainvälisten suhteiden lientyessä Stalinin kuoleman jälkeen myös merkkejä tieteellisten olojen muutoksesta alkoi näkyä. Suomen ja Neuvostoliiton tieteellis-teknisen yhteistoimintakomitean perustaminen vuonna 1955 loi vastaiselle yhteistyölle puitteet, ja ensimmäiset sodanjälkeiset suomalaistutkijat päästettiin Leningradiin ja Tallinnaan. Kenttätööhön ei silti ollut edelleenkään menemistä, vaan oli tyydyttävä tutkimuslaitosvierailuihin. Seuraavan 20 vuoden aikana SUS yritti tarttua jokaiseen oljenkorpeen, joka lupasi pientäkään pelastusta eli pääsyä oikeaan aineistonkeruuseen itään. Vähitellen sen oli kuitenkin alistuttava siihen, että Neuvostoliiton ideologiset lähtökohdat ja byrokrania sanelivat tiukat rajat tutkimustyölle.

Kielitieteen kehitys johti sodanjälkeisinä vuosikymmeninä siihen, että kielihistoriallinen tutkimussuunta menetti yksinvaltansa. Itäsiin sukukansoihinkaan ei siksi enää suhtauduttu kuin pelkkään elävään menneisyyteen, vaan kiinnostus kielenkäytön uusinta kehitystä kohtaan heräsi. Koska kenttätööhön ei päästy, ainekset uuden tutkimuksellisen näkökulman luomiseen SUS:n piirissä olivat niukat. Kerätty arkistomateriaali oli näissä oloissa miltei todellisempaa kuin kansat, joiden keskuudesta se oli hankittu. Nuorille fennougristisukupolville aineiston toimitustyö kuitenkin tarjosi vuosikymmenten ajaksi oivan tilaisuuden kouliutua alalleen.

Keskittymällä pääasiassa julkaisutyöhön SUS vältti monet sodanjälkeisten vuosikymmenten poliittiset sudenkuopat. Ajoittain se kuitenkin katsoi varovaisuuden tarpeelliseksi. Esimerkiksi vuonna 1959 julkaistuista Julius Mägisten vatjalaisteksteistä karsittiin kaksi tekstiä niiden Neuvostoliiton-vastaisen sävyn vuoksi, eikä vuonna 1983 seuran satavuotisjuhlien ohjelmaan kuuluneeseen tanhuesitykseen hyväksytty tanssia nimeltä ”Ryssä”. Toisaalta vuonna 1985 SUS lainasi kuvia hollantilaiselle alkuperäiskansojen oikeuksia puolustaneelle järjestölle, joka oli ryhtynyt tekemään elokuvaa kalmukeista Neuvostoliitossa tapahtuneen kalmukkijohtajan kuole-

mantuomion ja teloituksen vuoksi. Samoin SUS säilytti yhteytensä ulkovirolaisiin tutkijoihin ja järjestöihin koko ajan, vaikka alkoikin jo 1960-luvun alussa solmia suhteita myös Tallinnaan ja Tarttoon.

Seuran taloudellinen tilanne oli 1940–1990-luvuilla heikko. Inflaatio oli jälleen niellyt varat, eikä suuren yleisön tukeenkaan voitu sodan jälkeen vedota niin kuin oli tehty edellisen maailmansodan päätyttyä. Se olisi helposti vienyt seuran heimoaатteen rajamaille ja samalla lakauttamisvaaraan. Myöskään periaatteellista keskustelua ”kansallisten tieteiden” luonteesta ei enää käyty. Ainoastaan Paavo Ravila pohdiskeli käsitteen sisältöä 1950–1960-luvuilla.

Muutosten vuosikymmeniä

Uudeksi kahlitsijaksi nousi 1960-luvulta alkaen valtion keskitetty tiedepolitiikka, joka sekä alisti tieteelliset seurat valtion määräysvaltaan että saneli rajat esimerkiksi ulkomaisten tutkijoiden töiden julkaisemiselle Suomessa. SUS:n vakiintunut asema kansainvälisenä tieteellisenä seuranä ei varsinaisesti horjunut, mutta kolauksia se kärsi. Ajoittain, varsinkin 1960-luvun alussa ja 1980-luvun lopulta alkaen, SUS tavoitteli jälleen suppean suomalais-ugrilaisuuden rajat ylittävää lähestymistapaa. Enimmäkseen se kuitenkin keskittyi varsinaiseen fennougristiseen tutkimukseen.

Tutkimusmatkat itään kävivät mahdollisiksi 1980-luvun lopusta alkaen Neuvostoliiton ensin avautuessa ja kohta sen jälkeen hajotessa. Sukupolvet olivat vaihtuneet eikä ryntäystä Venäjälle enää syntynyt. Sen sijaan SUS:sta kehittyi Venäjän suomalais-ugrilaisen kansojen omien tutkijoiden keskeinen kanava länteen.

Seuran piirissä alettiin keskustella, kenelle sen keräämä aineisto kuuluu, tutkijoille vai niille kansoille, joiden keskuudesta se on hankittu. Keskustelu ei saanut SUS:aa luovuttamaan materiaalia muualle, mutta sen sijaan vielä julkaisemattomien aineistojen painatusta kiirehditettiin. Seura avautui myös yhteiskunnallisille kannanotoille Venäjän suomalais-ugrilaisen kansojen

asemasta ja tulevaisuudesta. Kotimaisessa keskustelussa seura joutui puolustamaan suomalais-ugrilaisen ja sitä kautta yleisemminkin humanistisen tutkimuksen merkitystä hyötyajattelua painottavassa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä.

SUS:n synty oli vastaus sekä tieteelliseen että aatteelliseen haasteeseen. Siksi seuran tutkijat tasapainoilivat tieteellisen tehtävän ja heimotunteen välillä kuutisenkymmentä vuotta, kunnes heimoaate kärsi haaksirikon jatkosodan päätyttyä. Sen jälkeen SUS keskittyi tieteelliseen julkaisutyöhön ja saavutti siinä huomattavia tuloksia. Muuten seuran profiili pysyi vähäeleisenä. Uuden pohdinnan ja samalla byrokratian kahleista vapautumisen aika koitti 1990-luvulla.

Kirjallisuutta

- Aalto, Pentti, 1958. Suomalais-ugrilainen Seura 1933–1958. *Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja (SUSA)* 60.
- Alhoniemi, Alho, 1996. Suomen fennougriistiikan tulevaisuudennäkymiä. *Virittäjä* 100.
- Branch, Michael, 1999. The Academy of Sciences in St. Petersburg as a centre for the study of nationalities in the north-east Baltic. *National History and Identity. Studia Fennica/Ethnologica* 6.
- Donner, Otto, 1908. Työalamme. *SUSA* XXV.
- Engelberg, Rafael, 1931. Suomalais-ugrilaiset kulttuurisuhteet. *Heimoliitto, IV suomalais-ugrilaisen kulttuurikongressin juhla-julkaisu*. Kongressin päätoimikunta, Helsinki.
- Grünthal, Riho – Laakso, Johanna, 2001. Suomen fennougriistiikan tilasta ja tulevaisuudesta. *Virittäjä* 105.
- Heikkilä, Hannu, 2002. Tieteelliset seurat, julkaisutoiminta ja tieteen popularisointi. *Suomen tieteen historia 4, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. WSOY, Helsinki.
- Herlin, Ilkka, 2000. Kulttuurintutkimus. *Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva.
- Hietala, Marjatta, 2006. Tutkijat ja Saksan suunta. *Tutkijat ja sota. Suomalaisen tutkimuksen kontakteja ja kohtaloita toisen maailmansodan aikana*. Historiallinen Arkisto 121.
- Hovdhaugen, Even – Karlsson, Fred – Henriksen, Carol – Sigurd, Bengt, 2000. *The History of Linguistics in the Nordic Countries*. SSF, Helsinki.
- Häkkinen, Kaisa, 1993. Suomen kielen tutkimus kansallisen diktatuurin kourissa. *Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede*. SKST 603. Helsinki.
- Igušev, Jevgeni, 1995. Komi on nyt virallinen kieli. Esitelmä Suomalais-Ugrilaisessa Seurassa 15.4.1994. *SUSA* 86.
- Kallio, Heikki, 2005. Kustaa Viikun Virossa 1956. *Kanava* 1/2005.
- Kannisto, Artturi, 1933. Das Publikationsprogramm der Finnisch-ugrischen Gesellschaft. *SUSA* XLVI,3.
- Karlsson, Fred – Enkvist, Nils Erik, 2000. *Kielitieteet. Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva.
- Kaukonen, Väinö, 1971. Det vetenskapligt-tekniska samarbetet mellan Finland och Sovjetunionen. *Sovjetinstitutes årskrift – Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja* 22 (1970). Helsingfors.
- Korhonen, Mikko, 1986. *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828–1918. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918, Vol. 11*. SSF, Helsinki.
- Korhonen, Mikko – Suhonen, Seppo – Virtaranta, Pertti, 1983. *Sata vuotta Suomen sukua tutkimassa. 100-vuotias Suomalais-ugrilainen Seura*. Weilin + Göös, Espoo.
- Laine, Antti, 1993. Tiedemiesten Suur-Suomi – Itä-Karjalan tutkimus jatkosodan vuosina. *Historiallinen Arkisto* 102.
- Michelsen, Karl-Erik, 2002. Tiede rauhan ja sodan vuosina. *Suomen tieteen historia 4, Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. WSOY, Helsinki.
- Paaskoski, Jyrki, 2008. *Oppineiden yhteisö, Suomalainen Tiedakatemia 1908–2008*. Otava, Helsinki.
- Pimiä, Tenho, 2007. *Sotasaalista Itä-Karjalasta, Suomalais-tutkijat miehitytyillä alueilla 1941–1944*. Ajatus Kirjat, Helsinki.
- Ravila, Paavo, 1933. Suomalais-ugrilainen Seura 1883–1933. *SUSA* XLVI,1.
- Salminen, Timo, 2003. *Suomen tieteelliset voittomaat. Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 110. Helsinki.
- Salminen, Timo, 2008. *Aatteen tiede, Suomalais-Ugrilainen Seura 1883–2008*. SKST 1172. Helsinki.
- Sepp, Helena, 2005. Kulttuurisild või kaitseliin? Üks vaate-nurk Soome-Eesti üliõpilassuhete arengule 1920.–1930. aastatel. *Kultuurisild üle Soome lahe, Eesti – Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu.
- Setälä, E. N., 1929. *Kysymyksiä ja tehtäviä. Esitelmät Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikokouksissa vv. 1914–1926*. *SUSA* XLIII, suomalainen laitos.
- Suomalais-Ugrilaisen Seuran julkaisut 1885–2004*. SUS, Helsinki 2005.
- Vares, Vesa – Häkkinen, Kaisa, 2001. *Sanan valta. E. N. Setälän poliittinen, yhteiskunnallinen ja tieteellinen toiminta*. WSOY, Helsinki.

Kirjoittaja on filosofian tohtori, joka on tutkinut erityisesti suomalaisen arkeologian historiaa. Artikkelin perustuu hänen marraskuussa 2008 julkistettuun teokseensa *Aatteen tiede, Suomalais-Ugrilainen Seura 1883–2008*, SKST 1172.